

A NŐK ÉS BLOOR

ELŐADÁS-BESZÁMOLÓ ÉS GONDOLTKÍSÉRLETEK

David Bloor, az Edinburgh-i Egyetem emeritált professzora, a legendás „erős program” egyik atyja, 2013. szeptember 3-án az MTA Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoportjának meghívására Budapesten tartott előadást, „*Definition of Relativism*” címmel a Zenetudományi Intézet impozáns Bartók termében. A programot nagy érdeklődés kísérte, bár várakozásunkkal ellentétben nem lógtak a csillárról is. Kényelmesen elfértünk a körülbelül 100 főt befogadó teremben, voltak üres székek is. Bloor szerényen fogadta a laudációt. Előadás közben láthatóan figyelt arra, hogy lassan és tagoltan beszéljen, hátha a közönség soraiban ülőknek nehézséget okoz, hogy kövessék az angol nyelvű fejtegetést.

Először lássuk röviden, miről is szólt az előadás, amelyet – ahol szükséges –, ki fogunk egészíteni Bloor-írásokból vett idézetekkel.

Fő tudományelméleti forrásaként a bloori relativizmus-definíció konzekvens képviselőjét, a bécsi fizikus-filozófus Phillipp Frankot, és 1950-es írását nevesítette (Frank 1950, bár Bloor a német nyelvű címet [1952] preferálja).

Előadása középpontjába Bloor az episztemológiai relativizmus pontos definícióját állította. A relativizmust az abszolutizmus negációjaként határozta meg; e két álláspont tehát kizárja egymást. Akik úgy vélik, hogy nincsen abszolút igazság, azok szükségszerűen relativisták. Bloor az episztemológiai abszolutistákat a kultúránk aspektusaitól független igazság feltételezőiként definiálja.

Az abszolutizmus tagadása szükséges és elégséges feltétele a relativizmusnak. Nem az a fontos, hogy mit gondolunk, mitől függ a tudás, tehát hogy mihez képest relatív. Bloor szerint nincs átmenet abszolutista és relativista igazságfelfogás között. Nem gondolhatja azt senki, hogy kicsit van abszolút igazság, kicsit nincs. Azok a gondolkodók, akik azt állítják magukról, hogy a két állítás között foglalnak el álláspontot, valójában egyszerűen nem döntötték még el, hogy mit gondolnak. A kiterjedt antirelativista irodalom hiányossága az, hogy nem definiálja az abszolút igazság fogalmát.

Természetesen maga az abszolutizmus-relativizmus dichotómia sem lehet abszolút, hanem függ a mindenkori kultúránk elemeitől. Lehet, hogy egyszer majd létezni fog egy harmadik út, amely meghaladja e dichotómiát, de egyelőre ilyenrel Bloor még nem találkozott (Bloor 2007: 252).

Az ontológiai, episztemológiai és morális abszolutizmus kiváló példáját Bloor a teológiai abszolutizmusban, az isteni igazságba vetett hitben látja. Bloor szerint az istenhívők nem lehetnek relativisták. Az inkarnációban való hit a keresztény teológia egyik fő jellemzője; a Khalkédóni Zsinat (i. sz. 451) kimondta azt, hogy az isteni, abszolút tudás megtestesülhet egy emberben, Jézusban. Ilyen abszolút tudásban Bloor szerint csak hívők hihetnek.

¹ MTA TK Szociológiai Intézet

Bloor előadásában nagy hangsúlyt fektetett a fogalmi zűrzavarok tisztázására. Azért gondolja ezt fontosnak, mert az antirelativista irodalom előszeretettel keveri össze a relativista felfogást más megközelítésekkel, úgy beállítva, mintha a relativisták 1. irracionálisak, 2. szubjektivisták, vagy 3. idealisták lennének. A tudomány relativista megközelítése egyrészt nem jelenti azt, hogy az ilyen tudományos munka irracionális lenne. A nyugati tudományosság szigorú kritériumokhoz, pl. módszertanhoz van kötve. Másrészt a relativisták nem gondolják azt, hogy a tudás szubjektív. Hisznek az objektív tudásban, csak nem az abszolút objektív tudásban. Végül: a relativisták nem keverendők össze az idealistákkal sem, hiszen a relativisták hisznek az anyagi világban. Ennek szemléltetésére Bloor előadásában három ábrát használt:

1-3. ábra. Bloor az abszolutizmusról és relativizmusról

		racionalista
		irracionalista
relativista	abszolutista	

		objektivista
		szubjektivista
relativista	abszolutista	

		materialista
		idealista
relativista	abszolutista	

Bloor tehát előadásában pont azt nyújtotta, amit a címben ígért: bemutatta, hogy a relativizmus manapság használatos definíciói miért nem állják meg a helyüket, valamint definiálta a tudományos relativizmus fogalmát, egy meglehetősen egyszerű, tiszta, de mindeközben sokak számára szélsőségesnek tűnő értelmezést kínálva. Ez utóbbira világított rá az előadást követő vita, amelyben több filozófus kolléga megpróbálta árnyalni a bloori relativizmus-definíciót. Ezen kísérleteket Bloor újra és újra a saját definíciójára hivatkozva verte vissza.

Ennyit dióhéjban a budapesti David Bloor előadásáról. De hogy jönnek ide a címben szereplő nők? Úgy, hogy nem jönnek ide, azaz nem mentek oda, mármint az előadásra. A körülbelül 80 fős hallgatóságból mindössze 5 volt nő. Ez a szembetűnő tény, azért már a mi fejünkbe is szöveget ütött (akik amúgy nem *gender* témára fókuszáló szociológusok vagyunk). Hogyan is van ez? Nem érdeklő „a nőket” Bloor és a relativizmus?

A most következő néhány gondolatot a fenti kérdés megfejtésére messze nem egy elmélyült kutatás eredményeire alapozva fogalmaztuk meg. Bár megkíséreltük, hogy valami „sufnituning” elemzéssel alátámasszuk a mondandónkat – mondjuk a szociológiai társaság szekcióinak taglistáját elemezve, vagy néhány tucat publikáció szerzőjének és témaválasztásának ad hoc vizsgálatával –, de ezek nem hoztak olyan eredményt, amivel érdemes lenne itt előrukkolni. Így az itt bemutatott szempontok a szociológia képviselőinek aktivitását, eredményességét befolyásoló nemi különbségekről inkább csak gondolatkísérletek, amelyek nagy részét amerikai kutatások eredményeire támaszkodva vetjük fel és továbbgondolásul kínáljuk a diszciplínánk hazai sajátosságainak tudományszociológiai elemzéséhez.

Arról nem találtunk kutatást, hogy a női szociológusok milyen arányban vesznek részt hallgatóként szakmai előadásokon, de arról igen, hogy milyen tényezők okozhatják azt a tényt, hogy a szakmai eredményességük általában számukhoz viszonyítva alacsony (Grant – Ward 1991, Leahey 2006). Tekintsük át, hogy azok közül a tényezők közül, amelyeket ezek a tanulmányok kínáltak, melyek segítenek értelmezni a nők távolmaradását a Bloor előadásról.

Az egyik evidensnek tűnő magyarázat a szakmai és a családi szerep összeegyeztetésének nehézsége (Long 1987, Grant – Kennelly – Ward 2000). A kutatások szerint a nők kevesebb időt és energiát tudnak a szakmai tevékenységükre fordítani a szülői szerepvállalásuk miatt. És milyen igaz, ha a Bloor előadásra gondolunk, amely délután 5-kor kezdődött: bizony mindkettőnknek komoly szervezésébe került, hogy ezen a napon valaki elhozza a gyerekeket az iskolából, óvodából, bölcsődéből. Valahogy Magyarországon ez a feladat még mindig nagyjából a nőkre hárul. Mondjuk ezt úgy persze, hogy semmilyen kemény adatra nem támaszkodunk, csak arra, amit mi tapasztalunk nap, mint nap abban a két iskolában, óvodában és bölcsődében, ahol összeszedjük a gyerekeinket.

Egy másik faktor a különböző szakmai érdeklődés az adott tudományterületen belül. Egy amerikai kutatás szerint, mely a szociológusok kutatási témaválasztásával foglalkozott 1975 és 1985 között a nők gyakrabban választanak a szociológián belül olyan kutatási területeket, amely az idősekhez, gyermekekhez, családi szerepekhez, betegséghez, oktatáshoz, szociálpszichológiához kapcsolódik (Skipper – DeWolf – Dudley 1987). Ezzel párhuzamosan a férfiak gyakrabban foglalkoznak tudományszociológiával, vallásszociológiával, politikai szociológiával. Más kutatások arra hívták fel a figyelmet, hogy a női szociológusok gyakrabban szeretnek kvalitatív módszereket alkalmazni, mint a férfi kollégáik: a kutatások feltételezése szerint azért, mert ez a fajta módszertan jobban támaszkodik azokra a tulajdonságokra, amelyeket fokozottabban várnak el a nőktől társadalmi szerepeikben, mint empátia, az érzelmek kinyilvánításra való hajlandóság és képesség, az interjúalanyokkal való viszonylagos egyenjogú kapcsolat kialakítására való késztetés (Bernard 1985). Ezek persze amerikai kutatási eredmények és nem biztos, hogy Magyarországon is helytállóak ezek a következtetések, de gyanús, hogy lehet bennük valami.

A specializációval kapcsolatban egyébként van egy másik érdekes kutatás, amelyben Leahey (2006) kimutatja, hogy az eredményesség tekintetében a nők lemaradásának az is az oka, hogy kevésbé jellemző rájuk a szűk specializáció. Az általa gyűjtött amerikai adatokból az derül ki, hogy aki a pályája során egyetlen szűken vett kutatási területhez kapcsolódóan végez kutatásokat, annak a publikációs produktivitása jóval nagyobb, mint annak, aki több területtal is foglalkozik pályája során rövidebb ideig. Valamint az általa vizsgált szociológus mintában a férfiak jóval nagyobb mértékben specializálódtak egy szakterületre, mint a nők. Legalábbis Amerikában és a fontosabb szakfolyóiratokat tekintve. A specializáció mértékéről és arról, hogy a szűk specializáció nagyobb produktivitással jár-e, aztán végképp nincsen adatunk a hazai szociológia tekintetében, de ez is egy olyan téma, amely megérne egy itthoni kutatást.

Íme, hát néhány szempont, amely alapján válasz adható arra, vajon miért „nem érdeklődtek a nők Bloor iránt”. Persze egy ilyen rövid beszámolóban nem is kívánhattuk maradéktalanul megválaszolni a kérdést, csupán egy érdekes jelenségre szeretnénk volna felhívni a kollégák figyelmét, hátha valakinek kedve támad mélyebben beleásni magát a témába.

HIVATKOZÁSOK

- Bernard, J. (1985) Reflections on Style, Structure, and Subject. In: Fox, M. F. (szerk.) *Scholarly Writing and Publishing*. Colorado: Westview.
- Bloor, D. (2007) Epistemic Grace: Antirelativism as Theology in Disguise. *Common Knowledge*. 13. 2-3, Spring-Fall. 250-280.
- Frank, P. (1950) *Relativity. A richer truth*. Boston: Beacon Press.
- Frank, P. (1952) *Wahrheit, relativ oder absolut?* Zürich: Pan-Verlag..
- Grant, L. – Ward, K. B. (1991) Gender and publishing in sociology. *Gender & Society* 5. 2. 207-223.
- Grant, L. – Kennelly, I. – Ward, K. B. (2000) Revisiting the gender, marriage, and parenthood puzzle in scientific careers. *Women's Studies Quarterly* 28. 1/2. 62-85.
- Leahey, E. (2006) Gender Differences in Productivity: Research Specialization as a Missing Link. *Gender & Society*. 20. 754-780.
- Long, J. S. (1987) Problems and prospects for research on sex differences in the scientific career. In: Long, J. S. (szerk.) *Women: Their underrepresentation and career differentials in science and engineering* Washington D. C.: National Academy Press. 163-170.
- Skipper, J. K. – DeWolf, P. L. – Dudley, C. J. (1987) Sex Differences in Sociology Specializations, 1975–1985: Women's Liberation to Ghetto Specialization. *Sociological Focus*. 20.185-94.